2026-yil
7-son

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
7-son

Bosh muharrir:
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori, akademik

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Qodirov Umarali Do‘stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas’ul kotib:
Muqimov Alisher

Texnik muharrir:
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A’zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A’zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo‘lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To‘xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o‘g‘li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To‘xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G‘ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
7-son

09.00.00 – FALSAFA FANLARI
Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya

Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
7-son

UDK: 37.091.12:004

Xudayberdiyev Nurislam Nuraliyevich,
Surxondaryo viloyati pedagogik mahorat markazi "Aniq va tabiiy fanlar metodikasi" kafedrasi dotsenti, p.f.f.d (PhD)

UMUMTA'LIM MAKTAB O'QITUVCHILARINING AXBOROT KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING AYRIM MASALALARI

Annotatsiya. Maqolada umumta'lim maktab o'qituvchilarining axborot kompetentligini rivojlantirishning ayrim masalalari haqida so'z yuritiladi. Umumta'lim fanlarini o'qitishda samaradorlikka erishish uchun o'qituvchilarining axborot kompetentliginining bevosita va bilvosita aloqadorligi, ularning axborotlashgan jamiyatda hayot sharoitlari va mehnat faoliyatiga moslashishida, axborotlarni baholash, tahlil qilish, sohaga yo'naltirish, mustaqil-ijodiy ishni tashkil etishida, shaxsiy va kasbiy axborot maydonini loyihalashda axboriy salohg'iyatining o'rni haqidagi fikrlar bayon etilgan

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiya, axborot kompetentlik, kasbiy axborot oqimi, ijodiy, fanlararo yondashuv, axborot faoliyati, ахборот iste'moli, texnologik, mantiqiy ishlash.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ

Аннотация. В данной статье, рассматриваются некоторые вопросы развития информационной компетентности учителей общеобразовательных школ. О прямом и косвенном значении информационной компетентности педагогов, для достижения эффективности обучения в общеобразовательной сфере. Их роли в обеспечении информационного потенциала, и их адаптации к условиям жизни и работы в информированном обществе. Проведении оценки информации, анализе, полевом анализе информации, организации самостоятельной и творческой работы, излагаются личные и возможные, профессиональные информационные идеи.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, информационная компетентность, профессиональный информационный поток, творческий, междисциплинарный подход, информационная деятельность, информационное потребление, технологическая, логическая работа.

SOME ISSUES OF DEVELOPMENT OF INFORMATION COMPETENCE OF SECONDARY SCHOOL TEACHERS

Abstract. In this article, some issues of the development of information competence of teachers of secondary schools are considered. About the direct and indirect importance of the information competence of teachers to achieve the effectiveness of teaching in the general education field. Their role in providing information potential, and their adaptation to living and working conditions in an informed society. Information evaluation, analysis, field analysis of information, organization of independent and creative work, personal and possible, professional information ideas are presented.

Keywords: professional competence, information competence, professional information flow, creative, interdisciplinary approach, information activity, information consumption, technological, logical work.

Ko‘p yillar davomida pedagogika fani asosan o‘sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalash va o‘qitish qonuniyatlarini o‘rganuvchi fan sifatida talqin etib kelindi. Biroq jamiyat taraqqiyoti, fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda uzluksiz ta’lim konsepsiyasining shakllanishi pedagogika fanining tadqiqot doirasini sezilarli darajada kengaytirdi. Zamonaviy ilmiy yondashuvlarga ko‘ra, pedagogika nafaqat bolalar va yoshlarni, balki katta yoshdagi insonlarni o‘qitish, qayta tayyorlash, malakasini oshirish va ularning shaxsiy hamda kasbiy rivojlanish qonuniyatlarini o‘rganuvchi kompleks fan sifatida e’tirof etiladi. Ayniqsa, “hayot davomida ta’lim olish” (lifelong learning) tamoyilining ustuvor ahamiyat kasb etishi pedagogik tadqiqotlarda katta yoshdagi ta’lim oluvchilarning kasbiy kompetensiyalarini uzluksiz rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratishni taqozo etmoqda.

Mazkur jarayonda umumta’lim maktablari o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini, xususan, axborot kompetentligini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Raqamli transformatsiya sharoitida pedagogdan nafaqat o‘z fanini mukammal bilish, balki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish, elektron ta’lim resurslarini yaratish va ulardan foydalanish, turli axborot manbalarini tanqidiy tahlil qilish, raqamli muhitda samarali muloqot olib borish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish kabi kompetensiyalar ham talab etilmoqda. Shunday ekan, axborot kompetentligi bugungi kunda pedagogning kasbiy mahoratini belgilovchi asosiy mezonlardan biriga aylanmoqda.

Mamlakatimizda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, pedagog kadrlarning kasbiy salohiyatini yuksaltirish hamda ta’lim jarayoniga zamonaviy raqamli texnologiyalarni keng joriy etishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan strategik hujjatlarda uzluksiz ta’lim tizimini takomillashtirish, sifatli ta’lim xizmatlari imkoniyatlarini kengaytirish, zamonaviy mehnat bozori talablariga javob beradigan yuqori malakali kadrlarni tayyorlash,

shuningdek, ta'limning barcha bosqichlariga innovatsion va raqamli texnologiyalarni joriy etish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan [1]. Ushbu vazifalarning izchil amalga oshirilishi pedagoglarning kasbiy rivojlanishi uchun yangi imkoniyatlar yaratib, ularning raqamli madaniyati va axborot kompetentligini shakllantirish hamda takomillashtirishning institutsional va me'yoriy-huquqiy asoslarini mustahkamladi.

Bugungi kunda globallashuv, raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim tizimiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Zamonaviy o‘qituvchi axborotni izlash, saralash, tahlil qilish, qayta ishlash va undan pedagogik maqsadlarda samarali foydalanish bilan bir qatorda, o‘quvchilarda ham raqamli savodxonlik, media madaniyat va axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantira olishi zarur. Shu bois umumta'lim maktabi o‘qituvchilarining axborot kompetentligini rivojlantirish nafaqat ularning kasbiy faoliyati samaradorligini oshirish, balki ta'lim sifatini yuksaltirish, innovatsion ta'lim muhitini yaratish va raqamli jamiyat talablariga mos, raqobatbardosh avlodni tarbiyalashning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Taniqli olimlar B.Q. Xodjaev va B.T. Juraev «Pedagogik faoliyatga kirish» nomli monografiyasida pedagoglarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish zaruratini zamonaviy jamiyat taraqqiyoti bilan izohlaydilar. Ularning fikricha, kompetensiyaviy yondashuvga o‘tishning asosiy omillari jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlarning jadallashuvi, kasbiy axborot oqimining uzluksiz ortib borishi, mehnat bozori talablariga mos yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash zarurati hamda mutaxassisning kasbiy faoliyat davomida mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni hal etish va o‘z-o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan ehtiyojining ortishi bilan bog‘liqdir [2, 148]. Mazkur omillar pedagogning kasbiy faoliyatiga nisbatan yangi talablarni shakllantirib, uning uzluksiz kasbiy rivojlanishini taqozo etadi.

Zamonaviy o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi faqat o‘z mutaxassisligi bo‘yicha puxta nazariy bilim, amaliy ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lish bilangina cheklanmaydi. U, shuningdek, pedagogik innovatsiyalarni qabul qilish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish, o‘quv jarayonini loyihalash, ta'lim oluvchilar bilan samarali muloqot o‘rnatish, tanqidiy va ijodiy fikrlash kabi sifatlarni ham o‘z ichiga oladi. Shu ma'noda kompetensiya o‘qituvchining bilim, ko‘nikma, tajriba, shaxsiy fazilat va qadriyatlarini amaliy faoliyatda samarali namoyon eta olish qobiliyatini ifodalaydi [3].

Ta'lim jarayonining raqamlashtirilishi o‘qituvchidan yangi texnologiyalarni o‘zlashtirishni, ulardan ta'lim sifati va samaradorligini oshirish vositasi sifatida foydalanishni talab etmoqda. Shu sababli zamonaviy pedagog uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini bilishning o‘zi yetarli emas; ularni o‘quv jarayoniga metodik jihatdan to‘g‘ri integratsiya qilish, raqamli ta'lim resurslarini yaratish va ulardan samarali foydalanish, axborot xavfsizligi talablariga rioya etish

hamda ta’lim oluvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish ham muhim kasbiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlarda «kasbiy kompetensiya» tushunchasining turli talqinlari mavjud. Ularning aksariyatida kasbiy kompetensiya mutaxassisning o‘z kasbiy faoliyatini yuqori samaradorlik bilan amalga oshirish, kasbiy muammolarni mustaqil hal etish va o‘z faoliyatini muntazam takomillashtirish qobiliyati sifatida tavsiflanadi. O‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi murakkab va ko‘p komponentli tizim bo‘lib, A.S. Belkin tomonidan 70 ga yaqin pedagogik kompetensiyalar ajratib ko‘rsatilgan [4]. Mazkur kompetensiyalar ichida axborot kompetentligi zamonaviy ta’lim tizimining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri sifatida alohida o‘rin tutadi.

«Axborot kompetentligi» tushunchasi lotincha *competens* – «munosib», «layoqatli», «qobiliyatli» ma’nolarini anglatuvchi so‘zdan kelib chiqqan bo‘lib, shaxsning axborot bilan ishlash jarayonida zarur bilim, ko‘nikma va malakalarga ega ekanligini ifodalaydi. Mazkur kompetentlik insonning axborotni izlash, tanlash, tahlil qilish, baholash, qayta ishlash, saqlash, uzatish va undan kasbiy faoliyatda maqsadli foydalanish qobiliyatlarini qamrab oladi. Ayrim tadqiqotchilar axborot kompetentligini mutaxassisning kasbiy madaniyati, axborot etikasi va axborot bilan ishlash madaniyatining muhim ko‘rsatkichi sifatida ham baholaydilar [5].

Pedagogik nuqtai nazardan, o‘qituvchining axborot kompetentligi uning kasbiy dunyoqarashini kengaytirish, uzluksiz ta’limni tashkil etish va innovatsion faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi integrativ sifat hisoblanadi. U axborot faoliyatining barcha bosqichlarini – axborotga bo‘lgan ehtiyojni aniqlash, ishonchli manbalarni izlash, olingan ma’lumotlarni tanqidiy baholash, ularni qayta ishlash, yangi bilim yaratish va ushbu bilimlarni kasbiy hamjamiyat hamda ta’lim oluvchilarga samarali yetkazish jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Bunday kompetentlik o‘qituvchiga zamonaviy ta’lim resurslari bilan ishlash, elektron platformalar va sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish, masofaviy va aralash ta’limni samarali tashkil etish imkonini beradi.

Shuningdek, o‘qituvchining axborot kompetentligi ijodiy va dinamik xarakterga ega. Chunki pedagogik faoliyat jarayonida ko‘pincha oldindan rejalashtirilmagan, nostandart vaziyatlar yuzaga keladi. Bunday holatlarda pedagog mavjud axborotni tezkor tahlil qilishi, muammoning maqbul yechimini topishi, asoslangan qaror qabul qilishi hamda tegishli pedagogik strategiyani tanlay olishi zarur. Demak, axborot kompetentligi faqat texnologik ko‘nikmalar yig‘indisi emas, balki tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, axborot madaniyati, refleksiya va kasbiy moslashuvchanlikni o‘zida mujassamlashtiruvchi integrallashgan kasbiy sifatdir.

Shu bois umumta’lim maktabi o‘qituvchilarida axborot kompetentligini tizimli ravishda rivojlantirish, ularni zamonaviy raqamli ta’lim muhitida samarali faoliyat yuritishga tayyorlash, malaka oshirish kurslari mazmunini axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining so‘nggi yutuqlari bilan boyitish hamda amaliy faoliyatga yo‘naltirilgan metodik ta’minotni takomillashtirish bugungi kunda pedagogik ta’limning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda «axborot kompetensiyasi» tushunchasi ko‘pincha axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan, xususan, kompyuter va raqamli vositalardan foydalanish ko‘nikmalari bilan bog‘liq holda talqin etiladi. Biroq bunday yondashuv mazkur tushunchaning faqat texnologik jihatini aks ettiradi va uning pedagogik hamda kognitiv mazmunini to‘liq ochib bera olmaydi. Aslida, axborot kompetentligi shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyasi nuqtai nazaridan qaralganda, insonning axborot bilan samarali ishlash, uni tanqidiy tahlil qilish, yangi bilim yaratish va kasbiy faoliyatida maqsadli qo‘llash qobiliyatini ifodalovchi integrallashgan kompetensiya hisoblanadi.

Uzluksiz ta’lim tizimida axborot kompetentligi shaxsning mustaqil ta’lim olish, o‘z-o‘zini rivojlantirish va kasbiy o‘sishini ta’minlovchi muhim omillardan biridir. Mazkur kompetentlik shaxsning bilish faolligini oshirish, axborotning tabiiy va sun’iy (raqamli) komponentlari o‘rtasidagi samarali kommunikatsiyani ta’minlash, axborotlashgan jamiyat sharoitida yashash va mehnat qilishga moslashish, turli manbalardan olingan ma’lumotlarni izlash, baholash, tahlil qilish va tizimlashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, u mustaqil va ijodiy faoliyatni tashkil etish, shaxsiy hamda kasbiy axborot maydonini shakllantirish, zamonaviy axborot resurslaridan oqilona foydalanish va axborot madaniyatini rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Ya.I. Kuzminov axborot kompetensiyasining mazmunini yanada kengroq talqin qilib, unga pedagog faoliyatining metodik jihatini ham kiritadi. Uning fikricha, o‘qituvchi axborot texnologiyalarini bilishi bilan birga, ularni ta’lim maqsadlariga mos ravishda tanlay olishi, pedagogik vaziyatga moslashtirishi va o‘quv jarayoniga metodik jihatdan to‘g‘ri integratsiya qila olishi zarur [6]. Ushbu yondashuv axborot kompetentligining texnologik emas, balki pedagogik mohiyatini ochib beradi.

P.V. Bespalov esa axborot kompetensiyasini «tegishli bilimlarni egallashga bo‘lgan motivatsiya, kompyuter texnologiyalari yordamida o‘quv va kasbiy faoliyatdagi muammolarni hal qilish hamda kompyuterda fikrlash usullarini o‘zlashtirishni o‘z ichiga oluvchi shaxsning integral xususiyati» sifatida ta’riflaydi [7, 45]. Mazkur ta’rif axborot kompetentligining motivatsion, kognitiv va amaliy komponentlari o‘zaro uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot doirasida umumta’lim maktabi o‘qituvchilarining pedagogik faoliyati tahlil qilinib, ularning axborot kompetentligini shakllantirish va rivojlantirishning quyidagi o‘zaro bog‘liq darajalari ajratib ko‘rsatildi:

Axborotni iste’mol qilish darajasi – axborotga bo‘lgan ehtiyojni aniqlash, turli manbalardan zarur ma’lumotlarni izlash, tanlash, qabul qilish va ulardan maqsadli foydalanish ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi.

Kompyuter foydalanuvchisi darajasi – operatsion tizimlar, ofis dasturlari, internet xizmatlari, elektron ta’lim platformalari va boshqa raqamli vositalardan samarali foydalanish malakalarini qamrab oladi.

Mantiqiy ishlash darajasi – axborotni tahlil qilish, taqqoslash, tizimlashtirish, modellashtirish, algoritmik fikrlash hamda dasturiy va texnik vositalarning funksional imkoniyatlarini anglashni nazarda tutadi.

Ijodiy va fanlararo integratsiya darajasi – axborot texnologiyalaridan pedagogik muammolarni hal etishda innovatsion yondashuv asosida foydalanish, fanlararo loyihalarni ishlab chiqish, raqamli ta'lim resurslarini yaratish, sun'iy intellekt vositalaridan samarali foydalanish hamda o'quvchilarning ijodiy va tadqiqotchilik faoliyatini tashkil etish kompetensiyalarini o'z ichiga oladi.

Mazkur darajalar o'qituvchining axborot kompetentligi bosqichma-bosqich rivojlanishini tavsiflaydi. Bunda dastlabki bosqich axborotni qabul qilish va undan foydalanish bilan bog'liq bo'lsa, keyingi bosqichlarda pedagogning tahliliy, metodik va ijodiy faoliyati ustuvor ahamiyat kasb etadi. Demak, zamonaviy o'qituvchining axborot kompetentligi texnik vositalardan foydalanish ko'nikmalari bilangina emas, balki axborotni pedagogik maqsadlarga muvofiq qayta ishlash, yangi bilim yaratish va innovatsion ta'lim muhitini tashkil etish qobiliyati bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, umumta'lim maktabi o'qituvchilarining axborot kompetentligini rivojlantirish jarayonida o'quv-uslubiy ta'minot, tashkiliy mexanizmlar va metodik yondashuvlar bilan bog'liq qator muammolar mavjud. Xususan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish, zamonaviy raqamli resurslardan maqsadli foydalanish hamda axborot kompetentligini shakllantirishga yo'naltirilgan o'quv-metodik ta'minotni takomillashtirish zarurati aniqlandi.

Fikrimizcha, o'qituvchilarda axborot kompetentligini shakllantirishning asosiy pedagogik shartlari quyidagilardan iborat:

dars jarayonida kasbiy yo'naltirilgan topshiriqlar va pedagogik vaziyatlarni tashkil etish hamda axborot texnologiyalarini o'zlashtirishga barqaror motivatsiyani shakllantirish;

axborot kompetentligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi vizual modellar, multimedia vositalari va internet resurslaridan tizimli foydalanish;

axborot texnologiyalari asosida ta'lim yo'nalishi xususiyatlarini hisobga olgan holda ijodiy loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish.

Axborot kompetentligini shakllantirish jarayonining asosiy tarkibiy elementlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

bosma va grafik hujjatlarni tayyorlash hamda namoyish etishda axborot texnologiyalaridan foydalanish;

dars jarayonida audio va video materiallardan samarali foydalanish;

elektron taqdimotlar yaratish;

jadvallar, texnologik xaritalar va diagrammalar yordamida ma'lumotlarni tizimlashtirish hamda qayta ishlash;

kompyuter vositalari yordamida qiyosiy tahlillarni amalga oshirish va qonuniyatlarni aniqlash;

jarayon va obyektlarni modellashtirish, chizmalar hamda eskizlar yaratish;

kompyuter testlari va elektron baholash vositalaridan foydalanish;

internet resurslari orqali axborot izlash, ilmiy-uslubiy materiallardan foydalanish, masofaviy hamkorlik va telekonferensiyalarda ishtirok etish.

O‘qituvchining axborot kompetensiyasi kompyuter texnologiyalari, elektron ta’lim resurslari, o‘quv dasturlari va innovatsion pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, pedagog o‘quvchilarning individual xususiyatlari, yoshi, motivatsiyasi va psixologik jihatlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etish bo‘yicha zarur kasbiy tayyorgarlikka ega bo‘lishi lozim.

Axborot texnologiyalaridan foydalangan holda darsni tashkil etish ko‘p komponentli pedagogik jarayon hisoblanadi. O‘qituvchilar bilan olib borilgan ish tajribasi asosida oliy ta’lim muassasalari o‘quv dasturlarini ishlab chiqish va pedagog kadrlar malakasini oshirish tizimini takomillashtirishda quyidagi jihatlarga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq:

axborot texnologiyalaridan foydalanishga yo‘naltirilgan amaliy va laboratoriya mashg‘ulotlari ulushini oshirish hamda o‘qituvchilarning mustaqil faoliyatini qo‘llab-quvvatlash;

ixtisoslashtirilgan pedagogik va metodik fanlarni o‘qitish metodikasi bo‘yicha tayyorgarlikni dastlabki bosqichlardan yo‘lga qo‘yish;

axborot texnologiyalaridan foydalanishga oid fanlarni ta’limning yuqori bosqichlarida chuqurlashtirilgan tarzda o‘qitish;

axborot kompetentligini shakllantirishga oid fanlar mazmunini o‘qituvchilarning mutaxassisligi xususiyatlariga moslashtirish;

darsning barcha bosqichlarida (tashkiliy, nazariy, amaliy va yakuniy) axborot texnologiyalaridan foydalanish metodikasini o‘zlashtirish.

Shunday qilib, axborot kompetentligi zamonaviy o‘qituvchining muhim kasbiy kompetensiyalaridan biri bo‘lib, u obyektiv va subyektiv jihatlarga ega. Uning obyektiv tomoni jamiyat va ta’lim tizimining pedagog kasbiy faoliyatiga qo‘yadigan talablar bilan belgilanadi, subyektiv tomoni esa o‘qituvchining shaxsiy motivatsiyasi, kasbiy tayyorgarligi, innovatsion faoliyatga tayyorligi va uzluksiz o‘zini rivojlantirishga intilishida namoyon bo‘ladi.

Axborot kompetentligining subyektiv tomoni o‘qituvchining individual xususiyatlari, kasbiy tajribasi, pedagogik mahoratini muntazam takomillashtirishga bo‘lgan intilishi hamda kasbiy faoliyatdagi motivatsiyasi bilan belgilanadi. Mazkur omillar pedagogning axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o‘zlashtirish va ulardan ta’lim jarayonida samarali foydalanish darajasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

O‘qituvchining axborot kompetentligini shakllantirish bilan bog‘liq vazifalarni quyidagi uch guruhga ajratish mumkin:

jamiyatning zamonaviy ta’lim tizimi va pedagog kasbiy faoliyatiga qo‘yadigan ijtimoiy talablarini ifodalovchi vazifalar;

o‘qituvchining kasbiy-pedagogik faoliyati mazmuni va funksiyalaridan kelib chiqadigan vazifalar;

pedagogning shaxsiy kasbiy ehtiyojlari, qiziqishlari va uzluksiz kasbiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi vazifalar.

O‘qituvchida axborot kompetentligini shakllantirish quyidagi yo‘nalishlarni qamrab oladi:

informatika va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bo‘yicha nazariy bilim hamda amaliy ko‘nikmalarni egallash;

kasbiy muloqot va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish;

axborot makonida erkin faoliyat yuritish, axborotni izlash, tahlil qilish, baholash va undan samarali foydalanish, shuningdek, o‘z pedagogik faoliyati hamda uning natijalarini tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish.

Tadqiqot natijalariga tayangan holda o‘qituvchining axborot kompetentligi tarkibida quyidagi to‘rtta komponentni ajratish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

motivatsion komponent – axborot faoliyatiga nisbatan qiziqish, kasbiy rivojlanishga intilish, maqsadlarni belgilash va ularga erishishga bo‘lgan ichki ehtiyojni ifodalaydi;

kognitiv komponent – axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bo‘yicha bilimlar, ularni kasbiy faoliyatda qo‘llash, dasturiy vositalarni tahlil qilish, tasniflash va tizimlashtirish ko‘nikmalarini qamrab oladi;

operatsion-faoliyat komponenti – axborot texnologiyalaridan ta’lim jarayonida samarali foydalanish, raqamli ta’lim resurslarini yaratish va amaliy faoliyatga tatbiq etish qobiliyatini tavsiflaydi;

refleksiv komponent – o‘z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, yuzaga kelgan muammolarning yechimini izlash, faoliyat natijalarini baholash hamda ularni ijodiy takomillashtirishga tayyorlikni ifodalaydi.

Tadqiqot natijalari umumta’lim maktabi o‘qituvchilarining axborot kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta’lim sifatini ta’minlashning muhim omillaridan biri ekanligini ko‘rsatdi. Axborot kompetentligiga ega pedagog axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan maqsadli va samarali foydalanish orqali o‘quvchilarning asosiy tushunchalarni chuqur o‘zlashtirishiga, murakkab amaliy muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishiga hamda mustaqil va ijodiy fikrlashini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, o‘qituvchining axborot kompetentligi uning kasbiy yo‘nalishi va pedagogik faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda o‘quvchilarda axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantirish, ta’lim loyihalarini samarali tashkil etish, muammolarni tahlil qilish va ularning maqbul yechimlarini topish kompetensiyalarini rivojlantirishga imkon yaratadi. Bunda individual ta’lim yondashuvlari, zamonaviy dasturiy vositalar va raqamli ta’lim resurslaridan oqilona foydalanish o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishga hamda pedagogning kasbiy mahoratini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi № PF-21-sonli farmoni “ O‘zbekiston -2030” strategiyasi.

2. Ходжаев Б.Қ. Жураев Б.Т. «Педагогик фаолиятга кириш”, Монография, Тошкент, 2019.

3. Елизаров А.А. Базовая ИКТ компетенция как основа Интернет-образования учителя: Международная научно-практическая конференция RELARN-2004.

4. Лебедева М.Б., Шилова О.Н. Что такое ИКТ компетентность студентов педагогического университета и как ее формировать? // Информатика и образование. – 2004. – № 3. – С. 95–100.

5. Солиев И.С. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг ахборот компетентлигини ривожлантириш. 13.00.01 – Педагогика назарияси. Педагогик таълимотлар тарихи. Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати, Тошкент, 2020.

6. Кузьминов Я.И. Профессиональный стандарт педагогической деятельности Я.И. Кузьминов // Вестник образования. – 2007. – № 7. – С. 1724.

7. Беспалов П.В. Компьютерная компетентность в контексте личностно ориентированного обучения / П.В. Беспалов // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 41–45.

8. Agaliyeva X. N. Professor-o ‘qituvchilarning Kasbiy Kompetensiyalaring Rivojlantirishda Kompetensiyaviy Yondashuvning Afzalliklari //Maktabgacha va Maktab Ta’limi Jurnali. – С. 676013.

9. Siddiqov I. Bo‘lajak tarix o‘qituvchilarida informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik asoslari //Scientific journal of the Fergana State University. – 2023. – №. 1. – С. 6-6.

10. Egamkulov S. A. Axborot-kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish //Aniq va tabiiy fanlarni o‘qitishda raqamlashtirish va sun’iy intellektdan foydalanishning ahamiyati. – 2026. – С. 604.

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
7-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694